

«Δεν γράφω ιστορικά
μυθιστορήματα, αλλά
τα πρόσωπα των βιβλίων μου
είναι, τα περισσότερα
πραγματικά»

Συνέντευξη του Νίκου Μπακόλα στον Χρίστο Ζαφείρη

Συζητούμε συχνά για «σχολή Θεσσαλονίκης». Μπορεί να υπάρχει τέτοιος όρος; Αν ναι, ποιά είναι τα χαρακτηριστικά αυτής της λογοτεχνικής σχολής; Το φαινόμενο αυτό είναι ελληνικό ή είναι γενικότερο στοιχείο που απαντάται στο μοντέλο κέντρου-περιφέρειας;

Πραγματικά γίνεται συχνά αυτή η συζήτηση: παλιότερα γινόταν συχνότερα και όλο αυτό ακολουθούσε, έτσι, μια προσπάθεια να διερευνηθεί ή να εντοπισθεί η διαφοροποίηση της λογοτεχνίας της Θεσσαλονίκης από την αθηναϊκή λογοτεχνία. Παλιότερα υπήρχε ο όρος «σχολή Θεσσαλονίκης». Σήμερα, θάλεγα τα τελευταία χρόνια, έχει εγκαταλειφθεί σχεδόν απ' όλους αυτός ο όρος. Ωστόσο η τάση διαφοροποίησης, -όχι μόνο για τα μεσοπολεμικά χρόνια (που είναι, βέβαια, σωστή) αλλά και για σήμερα- εξακολουθεί να υπάρχει και θάλεγα ότι εξακολουθεί να υπάρχει κυρίως από μέρους της αθηναϊκής κριτικής. Κατ' αρχήν, θέλω να τονίσω, ότι κατά τη γνώμη μου υπάρχει μία λογοτεχνία. Η ελληνική. Η νεοελληνική, αν θέλετε. Το γεγονός ότι παλιότερα υπήρξαν η Ελπιανησιακή Σχολή, η Αθηναϊκή, αυτό οφειλόταν και στο γεγονός ότι η Ελλάδα, εκείνη την εποχή, ήταν κατακερματισμένη, με διάφορες κατά περιοχές επιρροές και με έντονες ανισότητες πολιτιστικού επιπέδου. Δηλαδή, η Κέρκυρα για παράδειγμα, μπορούσε να έχει μια κουλτούρα δικιά της, που ίσως τη βοηθούσε να δημιουργήσει και μια σχολή, αλλά η Λάρισα, ή η Δράμα, δεν είχαν σχεδόν καμμία τέτοια δυνατότητα. Εξαιρέσεις πιθανώς υπήρχαν, αλλά αυτές δεν μπορούν να αποτελέσουν τον κανόνα. Καμμία φορά, όταν σκέφτομαι αυτή τη διαφορετική υφή της λογοτεχνίας (και μιλώ κυρίως για την πεζογραφία), την διαφορετική υφή της λογοτεχνίας Αθήνας-Θεσσαλονίκης, μου έρχεται στο νου η αγγλική λογοτεχνία και από την άλλη μεριά η λογοτεχνία της Ιρλανδίας. Αναφέρομαι κάπως στο σημείο της ερώτησης εάν είναι ελληνικό φαινόμενο αυτό ή μήπως αποτελεί ένα γενικότερο μοντέλο. Αν τηρήσουμε τις αναλογίες, η σχέση και η θέση των λογοτεχνών του Δουβλίνου με τους λογοτέχνες του Λονδίνου, εμένα τουλάχιστον μου παρέχει ένα πλαίσιο, ή αν θέλετε ένα μοντέλο, πολύ διαφωτιστικό για το θέμα που συζητάμε. Βέβαια τα επιχειρήματα για μια αναγωγή της σχέσης λογοτεχνίας Αθήνας-Θεσσαλονίκης, στη σχέση λογοτεχνίας Λονδίνου-Δουβλίνου, αντίστοιχα, μπορεί να μην βρίσκονται σε επίπεδο αποδείξεων, αλλά οπωσδήποτε βρίσκεται στο επίπεδο των ενδείξεων. Πιστεύω ότι δεν μας βλάπτει σε τίποτα να

Όταν σκέφτομαι τη διαφορετική υφή της λογοτεχνίας Αθήνας-Θεσσαλονίκης, μου έρχεται στο νου η αγγλική λογοτεχνία και από την άλλη μεριά η λογοτεχνία της Ιρλανδίας.

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

κάνουμε κάποιες σκέψεις πάνω στο τι συνδέει αλλά και στο τι χωρίζει συγγραφείς σαν τον Τζόυς, τον Μπέρναρ Σώ, τον Σινγκ, τον Ο' Κέιζυ, με λογοτέχνες όπως ο Ντίκενς, ο Χάξλεϊ, ο Μωμ. Πιστεύω ότι τότε θα δούμε αρκετά πράγματα διαφωτιστικά πάνω στο θέμα που συζητάμε.

... Ο άξονας γύρω από τον οποίο κινείται το σύνολο σχεδόν της πεζογραφίας μου είναι η Θεσσαλονίκη και η ενδοχώρα της...

Ακόμα θάθελα να πω και κάτι άλλο πάνω στο ζήτημα αυτό. Βρίσκω ότι γεωγραφικά η νεοελληνική πεζογραφία φύεται καλύτερα στον Βορρά, ενώ η ποίηση καλλιεργήθηκε πιά επιτυχημένα στον Νότο. Θυμίζω ότι ο Βιζυηνός καταγόταν από τη Θράκη, ότι ο Παπαδιαμάντης καταγόταν από τη Σκιάθο, δηλαδή το βόρειο Αιγαίο, και ακόμα σημειώνω αυτό που λέμε πάντα για τους πεζογράφους της Θεσσαλονίκης, από το 1930 και μετά, ή ακόμη, αν θέλετε, για τους Βορειοελλαδίτες πεζογράφους, όπως είναι ο Βασιλικός, ο Χειμωνάς, ο Ιωάννου, που ξεχώρισαν στην Αθήνα. Είναι πεζογραφία πολύ αξιόλογη, όλων αυτών, και οι άνθρωποι που τη δημιούργησαν κατάγονται από τον Βορειοελλαδικό χώρο. Η σκέψη αυτή που διατυπώνω δεν στοχεύει να εξάρει την Βόρειο Ελλάδα, δεν το κάνω δηλαδή τοπικιστικά· απλά είναι μια διαπίστωση που πιστεύω ότι έχει ενδιαφέρον και ίσως θα μπορούσε να έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αν σκεπτόμασταν και κάποιους Ηπειρώτες πεζογράφους, όπως, για παράδειγμα, τον Χατζή. Πολύ λιγότερο έχει στόχο η σκέψη μου αυτή στο να ενισχύσει διαχωριστικές απόψεις για τη λογοτεχνία της πρωτεύουσας και τη λογοτεχνία της συμπρωτεύουσας. Όπως είπα και στην αρχή, εγώ πιστεύω ότι έχουμε μία λογοτεχνία, τη νεοελληνική.

Ανήκετε σ' αυτήν την, εντός εισαγωγικών, Σχολή Θεσσαλονίκης, εννοώ γεωγραφικά, στην πεζογραφία της πόλης. Πώς εντάσσεσθε ανάμεσα στους λογοτέχνες της Θεσσαλονίκης, με την έννοια των σχέσεων ύφους και των επιρροών που δεχτήκατε από τους συναδέλφους σας;

Οπωσδήποτε, από άποψη ύφους, η πεζογραφία μου μπορεί να συνδεθεί με την πεζογραφία ορισμένων, τουλάχιστον, από τους δημιουργούς της Θεσσαλονίκης. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε απ' την αρχή ότι στη Θεσσαλονίκη, και παλιότερα αλλά και σήμερα, η πεζογραφία ακολουθεί δύο διαφορετικές γραμμές, χρονικά παράλληλες. Η μία είναι αυτή που ακολουθεί τη συνειρμική γραφή και τον εσωτερικό μονόλογο, και η άλλη είναι μια πεζογραφία θάλεγα πιά ρεαλιστική, πιά παραδοσιακή. Δεν θα πω ότι η μία είναι άξια και η άλλη όχι, διότι και στις δύο περιπτώσεις έχουμε ανθρώπους με πραγματικά σημαντικό έργο. Εγώ, τουλάχιστον από το δεύτερο βιβλίο και μετά, δηλαδή από τον «Κήπο των πριγκίπων» και μετά, ακολουθώ τον εσωτερικό μονόλογο και τη συνειρμική γραφή. Σ' αυτό το είδος, όπως είναι γνωστό, δούλεψαν ο Ξεφλούδας, ο Δέλιος, ο Πεντζίκης, αρκετά ο Κιτσόπουλος και από τους νεότερους ο Χειμωνάς, και άλλοι. Κατ' αρχήν υπάρχουν σχέσεις τρόπου γραφής· τις περισσότερες σχέσεις μου τις βρίσκω με τη γραφή του Πεντζίκη. Να πω, όμως, ότι αυτές τις σχέσεις δεν τις θεωρώ ότι έχουν τον χαρακτήρα της επιρροής, γιατί τα κείμενα του Νίκου Πεντζίκη τα διάβασα μετά, αφού δηλαδή είχα γράψει τουλάχιστον τον «Κήπο των πριγκίπων» και επομένως δεν μπορώ να δεχτώ ότι υπάρχει θέμα επίδρασης. Εκείνο που σαφώς καταλαβαίνω είναι ότι, έχοντας ζήσει και οι δύο στην ίδια πόλη, έχουμε κάποιες αναλογίες και ευαισθησίες, έχουμε βέβαια ανάλογες πηγές έμπνευσης, το γενικότερο κλίμα της Θεσσαλονίκης. Αν θα έβλεπα κάτι ισχυρότερο στη σχέση μου με τον Πεντζίκη, αυτό είναι κάτι το οποίο έρχεται έμμεσα. Πιστεύω ότι και ο Πεντζίκης έχει επηρεαστεί από λογοτέχνες ξένους, όπως ο Τζόυς, και νομίζω ότι και σε μένα υπάρχουν ανάλογες ξένες επιδρά-

σεις, είτε αυτές είναι απευθείας απ' τον Τζόους είτε είναι μέσω Φώκνερ. Αυτό είναι το στοιχείο το οποίο οδηγεί σ' αυτήν την, ας την πούμε, παράλληλη γραφή του Πεντζίκη με τη δική μου. Με τους άλλους λογοτέχνες, δηλαδή με τον Ξεφλούδα και με τον Δέλιο, έχω πολύ λιγότερες σχέσεις, παρόλο που έργα του Δέλιου ήξερα από αρκετά νέος. Πιο συγκεκριμένα, βρίσκω ότι ο Ξεφλούδας και ο Δέλιος δεν είχαν έντονο το δραματικό στοιχείο, τα κείμενά τους είναι πιό νηφάλια, δεν κυνηγούσαν τη δραματοποίηση, έλειπε από τα κείμενά τους το στοιχείο της βίας σχεδόν εντελώς, ενώ αντίθετα στο δικό μου έργο υπάρχουν όλα αυτά. Δηλαδή υπάρχει και το στοιχείο της βίας, πολύ έντονο, και το στοιχείο της περιπέτειας και το στοιχείο όμως της πιο δραματικής υψής στην απόδοση γεγονότων και επεισοδίων. Έτσι οι επιδράσεις (μπορώ να πω) σε όλους μας (γιατί είναι γνωστό ότι και ο Δέλιος και ο Ξεφλούδας και άλλοι έχουν απηγήσεις έργων ξένων στα βιβλία τους), ήταν από κάποιους ξένους λογοτέχνες και εντοπίζω αρκετά τους Αγγλοσάξονες. Νομίζω αυτό είναι που μας δίνει όλους μαζί στην λογοτεχνία που κάναμε.

Ποιός είναι ο άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται το πεζογραφικό σας έργο;

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι, από άποψη γεωγραφική τουλάχιστον, ο άξονας ο μοναδικός γύρω από τον οποίο κινείται το σύνολο σχεδόν του πεζογραφικού έργου μου είναι η Θεσσαλονίκη και η ενδοχώρα της, πράγμα που, βέβαια, συνεπάγεται μια διακίνηση προσώπων από την επαρχία προς την πόλη, κυρίως. Όλα τα βιβλία διαδραματίζονται στη Θεσσαλονίκη, είτε είναι η Θεσσαλονίκη του σήμερα είτε είναι η Θεσσαλονίκη του παρελθόντος, και όχι μόνο του πρόσφατου παρελθόντος. Βασική σκέψη (κυρίως αυτό γίνεται στα βιβλία «Μύθολογία», «Κήπος των πριγκίπων» και «Μεγάλη Πλατεία»), είναι το να δοθεί η εξέλιξη της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της χώρας, σε συνάρτηση με τα διάφορα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα που έχουν παρατηρηθεί. Δηλαδή, εκείνο στο οποίο στοχεύω είναι να δείξω την ανέλιξη αυτού του τόπου, όχι όμως από την ιστορική άποψη (χωρίς να αποκλείονται τα στοιχεία της ιστορίας), αλλά κυρίως από τον τρόπο που διαμορφώθηκε η κοινωνία της Θεσσαλονίκης, στην τελευταία εκατονταετία. Εκείνο που θέλω να δείξω είναι, περισσότερο, οι σχέσεις των ανθρώπων αναμεταξύ τους, μέσα σ' αυτό το κοινωνικό πλαίσιο που εξελισσόταν στη Θεσσαλονίκη: οι σχέσεις αυτές όχι μόνον στο επίπεδο της οικογένειας αλλά και ευρύτερα, όπου εκεί ακριβώς παρεμβαίνουν οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις και τα ιστορικά γεγονότα και ωθούν ή επηρεάζουν τους ανθρώπους στη μια ή την άλλη συμπεριφορά. Και πάλι θα πω ότι δεν έχω σκοπό, δεν έχω στόχο, να κάνω ιστορικό μυθιστόρημα: είναι κάτι έξω από μένα. Βασικά, πάντα με ενδιαφέρουν οι σχέσεις των ανθρώπων ή οι σχέσεις ομάδων ανθρώπων, όπως εξελίχθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Αυτό, κατά ένα ποσοστό, το κάνω γιατί πιστεύω ότι, μέχρι ένα βαθμό, ή δεν είχε γίνει καθόλου, μ' αυτό τον τρόπο, από Θεσσαλονικίο συγγραφέα, ή είχε γίνει από συγγραφείς της Ελλάδας γενικότερα, όπου όμως, κατά τη γνώμη μου, δεν δίδονταν πιστά ή δεν δίδονταν με ειλικρίνεια, με αμεροληψία αν θέλετε, οι διάφορες εξελίξεις της κοινωνίας σε συνάρτηση με τα ιστορικά γεγονότα που σημειώθηκαν αυτά τα χρόνια.

Μπορείτε να προσδιορίσετε καλύτερα τα κοινωνικοπολιτικά στοιχεία που διαμορφώνουν τους χαρακτήρες των ηρώων σας;

Κατ' αρχήν θα πω κάτι που έχει, νομίζω, σημασία στην απάντηση που θα δο-

...Δεν έχω στόχο να κάνω ιστορικό μυθιστόρημα: είναι κάτι έξω από μένα. Βασικά, πάντα με ενδιαφέρουν οι σχέσεις των ανθρώπων...

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

θεί σ' αυτό το ερώτημα. Ότι πάρα πολλά, για να μην πω η πλειοψηφία των προσώπων που υπάρχει στα βιβλία μου, βασίζονται σε πρόσωπα πραγματικά τα οποία έζησαν σ' αυτόν τον τόπο και έζησαν, φυσικά, όλα τα ιστορικά γεγονότα και όλες τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις αυτής της πόλης και γενικότερα του βορειοελλαδικού χώρου. Για παράδειγμα, στην «Μυθολογία» ο ήρωας είναι ο παππούς μου. Στον «Κήπο των πριγκίπων» να μην υπάρχουν λιγότερα πρόσωπα που είναι πραγματικά, αλλά οπωσδήποτε υπάρχουν άτομα τα οποία έζησαν πίσω από τους ήρωες που φαίνονται και που ονοματίζονται ως Αγαμέμνων, Κλυταιμνήστρα, Αίγισθος κλπ., ενώ για τη «Μεγάλη πλατεία», πιά, μπορώ να πω ότι η μεγάλη πλειοψηφία των προσώπων βασίζονται σε υπαρκτά άτομα της Θεσσαλονίκης. Μερικά φαίνονται πάρα πολύ καθαρά, μερικά μάλιστα ονοματίζονται, όπως ο Μπακιριτζής, για παράδειγμα, ή ο Κόρετς, άλλα πάλι είναι ή καθαρά δοσμένα, όπως ήταν πραγματικά και έζησαν, βέβαια μεταπλασμένα από άποψη μυθιστορηματική, ή είναι πρόσωπα τα οποία αποτελούν συμπίλημα δύο ή τριών χαρακτήρων που μπορούσαν να συνδυαστούν στην περιγραφή του συγκεκριμένου ήρωα (παράδειγμα ο Χρίστος). Όλα αυτά τί σημαίνουν; Εφόσον τα πρόσωπα ήταν πραγματικά και πάρα πολλά από τα επεισόδια των βιβλίων επίσης διαδραματίστηκαν πράγματι, αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μία σαφέστατη απόδοση και των κοινωνικοπολιτικών γεγονότων ή και των ιστορικών, αν θέλετε, τα οποία συμβάδιζαν με την κάθε εποχή. Δηλαδή, ο Νικόλας ζει την εποχή που ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων κατεβαίνει από την επαρχία στη Θεσσαλονίκη για να βρει μια καλύτερη ζωή. Συμπίπτει με τα χρόνια της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης, συμπίπτει με τα χρόνια που έρχονται εδώ οι σύμμαχοι, τα χρόνια της Άμυνας και καταλήγουμε στη Μικρασιατική καταστροφή. Όλα αυτά τα γεγονότα, τα οποία βέβαια είχαν έντονες κοινωνικοπολιτικές χροιάς, είναι μοιραίο να καθρεφτίζονται στις ενέργειες ή και σε όσα υφίστανται ο Νικόλας και τα άλλα πρόσωπα του βιβλίου. Στον «Κήπο των πριγκίπων» επίσης υπάρχει ο προβληματισμός του ανθρώπου στον πόλεμο, του ανθρώπου που γυρίζει από τον πόλεμο και των ανθρώπων που ρημάχθηκαν από τη Μικρασιατική καταστροφή και προσπαθούσαν να διαμορφώσουν, εδώ πιά, αυτό που συνήθως αποκαλούμε κόσμο του Μεσοπολέμου. Και στη «Μεγάλη πλατεία» σαφέστατα δίδονται τα γεγονότα μετά από κείνη την εποχή, δηλαδή παίρνοντας τη σκυτάλη από τον «Κήπο των πριγκίπων», τα γεγονότα του μεσοπολέμου, περιγράφεται ο κόσμος που προσπαθεί να στήσει μια καινούρια Ελλάδα, να δημιουργήσει έναν αστικό κόσμο πιά, βασισμένο όμως σε μοντέλα που, λίγο πολύ, έρχονται από ξένους. Επίσης δίδονται οι αγώνες της εργατικής τάξης για κατάκτηση δικαιωμάτων, έχουμε τη δικτατορία του Μεταξά, με όλες τις δυσάρεστες συνέπειες, στη συνέχεια τον πόλεμο και την κατοχή, την αντίσταση, και εκεί φυσικά, είναι δραματικότερα τα πράγματα, πιά δύσκολα, για να φτάσουμε στις ακόμα πιο δύσκολες καταστάσεις που δημιουργήθηκαν στην απελευθέρωση και που οδήγησαν στον εμφύλιο. Όπως έχει ειπωθεί και άλλοτε, ακολουθεί ένα άλλο βιβλίο, μετά τη «Μεγάλη πλατεία», που θα ολοκληρώνει αυτή τη σειρά και που θα καλύπτει, έμμεσα, τα γεγονότα από το τέλος του εμφύλιου μέχρι κάπου το 1980. Τώρα, όσον αφορά τις κοινωνικοπολιτικές θέσεις: εκείνο που προσπάθησα πάντοτε να κάνω μέσα στα βιβλία μου, είναι να δείξω αφενός πώς είδα εγώ αυτά τα γεγονότα, να εκθέσω δηλαδή, τις δικές μου εμπειρίες, με τη σκέψη ότι οι δικές μου εμπειρίες είναι εκείνες που περισσότερο μπορώ να πιστέψω, δηλαδή, εκείνες που δείχνουν ότι τα πράγματα εξελίχθηκαν έτσι όπως τα περιγράψω. Από την άλλη μεριά, δυστυχώς να δείξω την ματαιότητα

... Η πλειοψηφία των προσώπων που υπάρχουν στα βιβλία μου, βασίζεται σε πρόσωπα πραγματικά που έζησαν σ' αυτόν τον χώρο...

των περισσότερων αγώνων και αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό σε όλα τα βιβλία μου· το ότι οι ήρωες αγωνίζονται και τελικώς αποτυχαίνουν, πράγμα που νομίζω συνέβη πάρα πολλές φορές στον τόπο μας, στην κοινωνία τη δική μας, αλλά και σε άλλες.

Πέρα όμως από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, στο οποίο αναφερθήκατε, τί άλλα στοιχεία εμπεριέχονται στο έργο σας;

Πραγματικά, είναι μια ερώτηση που επιβάλλεται, γιατί ίσως με όσα ανέφερα μέχρι τώρα να νομίζετε κανείς ότι ήθελα να γράψω πολιτικά βιβλία ή βιβλία με κοινωνικό προβληματισμό και μόνο. Από τα βασικά στοιχεία που με ενδιαφέρουν και που υπάρχουν σε όλα τα βιβλία μου είναι οι σχέσεις των ανθρώπων, είτε αυτές είναι ερωτικές είτε δημιουργούνται μέσα στην οικογένεια· στην οικογένεια, μάλιστα, με ενδιαφέρουν και οι επαφές και οι διασπάσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι στον «Κήπο των πριγκίπων» πήρα τον μύθο των Ατρείδων και πάνω εκεί προσπάθησα να δουλέψω. Εκείνο που μ' ενδιέφερε σ' αυτό το βιβλίο περισσότερο ήταν να διερευνήσω τις κάθε λογής ανθρώπινες σχέσεις, με κέντρο την οικογένεια, αλλά και με τις επιδράσεις που δέχεται αυτή από ξένα άτομα. Αυτό όλο το πλέγμα ιδιαίτερα με ενδιέφερε και επειδή πρέπει, πιστεύω, να εμβαθύνει κανείς πάρα πολύ και να μπει στον χώρο της συνείδησης και των πολύ εσωτερικών σκέψεων, γιατί ακριβώς στον «Κήπο των πριγκίπων» και ο συνειρμικός λόγος και ο εσωτερικός μονόλογος έχουν φτάσει σε πολύ προχωρημένο σημείο. Ο μύθος των Ατρείδων με εξυπηρέτούσε πολύ σ' αυτή μου την προσπάθεια και είναι γνωστό πως ο ίδιος μύθος έχει εμπνεύσει συγγραφείς σαν τον Στρίντμπεργκ, τον Ο' Νήλ και άλλους, ακριβώς γιατί είναι ένα στοιχείο, ένας μύθος αν θέλετε, ή μια πραγματικότητα, που περνάει μέσα από τους αιώνες, δηλαδή διαθέτει μια εκπληκτική διαχρονικότητα ο προβληματισμός που εμπεριέχεται στον μύθο και αυτός ήταν ο λόγος που και εγώ τον χρησιμοποίησα σαν όχημα, για να δώσω όμως καταστάσεις και ψυχισμούς ανθρώπων του αιώνα μας.

Κύριε Μπακόλα, η τριλογία των μυθιστορημάτων «Μυθολογία», «Κήπος των πριγκίπων» και «Μεγάλη πλατεία» αποτελεί τον καθρέφτη της κοινωνικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης. Πριν από λίγο βέβαια αναφερθήκατε στην χρησιμοποίηση μυθικών ονομάτων από τον μύθο των Ατρείδων στον «Κήπο των πριγκίπων». Ο υπότιτλος στη «Μεγάλη πλατεία» - ιστορία μέσων και νέων χρόνων-, πού παραπέμπει;

Αποτελεί επίσης μια αναφορά στο παρελθόν, με τη διαφορά ότι εδώ αναφέρουμε πια σε έναν πολύ μεταγενέστερο κόσμο, συγκεκριμένα στον κόσμο του Βυζαντίου και ακριβέστερα στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη του 14ου αιώνα, τότε που εδώ εκδηλώθηκε η επανάσταση των Ζηλωτών, μια λαϊκή επανάσταση, που δυστυχώς, και εκείνη είχε αποτύχει, για να αναφερθώ σε προηγούμενή μου νύξη. Η διαφορά, λοιπόν, εδώ είναι ότι δεν υπάρχει το στοιχείο των εσωοικογενειακών σχέσεων, (ή μάλλον υπάρχει σε μικρότερο βαθμό), ενώ υπερिशύει το κοινωνικό στοιχείο. Δηλαδή έχουμε την επανάσταση των Ζηλωτών (του 1342 περίπου), έχουμε την επικράτησή τους, δηλαδή λαϊκή εξουσία, και έχουμε και αποτυχία τελική εκείνης της επανάστασης. Αυτό αντικαθρεφτίζεται, στην «Μεγάλη πλατεία», με τα γεγονότα της κατοχής και της απελευθέρωσης. Σκέφτηκα ότι υπάρχει αντιστοιχία και στόχων και εξελίξεων που θέλησα ακριβώς να την δείξω για να εκφράσω αυτήν την

... Με την αναφορά στην επανάσταση των Ζηλωτών θέλησα να δείξω την επανάληψη ενός «μοντέλου», το οποίο παρακολουθεί τις περιπτώσεις των λαϊκών εξεγέρσεων σ' αυτόν τον τόπο...

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

επανάληψη, αν θέλετε ενός μοντέλου, το οποίο παρακολουθεί τις περιπτώσεις των λαϊκών εξεγέρσεων σ' αυτό τον συγκεκριμένο χώρο, αλλά και ευρύτερα. Επομένως, οι μέσοι και οι νέοι χρόνοι είναι οι μεν αντικαθρέφτισμα των δε και μέσα από τα κομμάτια των μέσων χρόνων (μιλώ πάντα για το βιβλίο μου) που είναι γραμμένα, θάλεγα, με έναν τρόπο πιά ονειρικό ή ίσως πιά παραμυθένιο, δίνονται ανάλογες καταστάσεις σαν να είναι ένα είδος αντίστιξης του ενός γεγονότος σε σχέση με το άλλο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι τα ίδια γεγονότα και τα είδωλα τους· πολλές φορές υπάρχουν και ανάλογα ή επαναλαμβανόμενα επεισόδια, έτσι που να φαίνεται σαφέστερα ο αλληλοκατοπτρισμός των στοιχείων που είχαμε το 1342 και το 1942.

Κύριε Μπακόλα, γνωρίζω ότι το δημοσιογραφικό επάγγελμα στο οποίο «φάγατε» τα καλύτερά σας χρόνια -πάνω από τριάντα χρόνια- είναι στην κυριολεξία χρονοβόρο και εξουθενωτικό. Πώς εξασφαλίσατε το χρόνο για να ικανοποιήσετε και τις άλλες ανάγκες δημιουργίας;

Δηλαδή, πώς βρήκα τον χρόνο να γράψω τα βιβλία; Σαφέστατα είχα πάρα πολλές δυσκολίες και αυτό εξηγεί κάπως τα μεγάλα διαστήματα απουσίας μου από την εκδοτική δραστηριότητα. Να θυμίσω ότι έβγαλα βιβλίο το '58 και μετά το 1966 δηλαδή μετά από οχτώ χρόνια. Μετά, να θυμίσω ότι η «Μυθολογία» βγήκε το 1977 και η «Μεγάλη πλατεία» βγήκε το '87, δηλαδή μετά από μια δεκαετία. Αυτό δείχνει, κατά κάποιο τρόπο, ότι έλειπε ο χρόνος δουλειάς. Αλλά δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αν έχεις χρόνο, θα βγάλεις βιβλία· αυτό δεν το πιστεύω, ούτε πιστεύω ότι ο συγγραφέας είναι ένας άνθρωπος που κάθεται στο γραφείο και αρχίζει να γράφει επειδή έχει χρόνο ελεύθερο. Οπωσδήποτε, όμως, οι αρνητικές καταστάσεις επηρεάζουν. Δηλαδή, όταν είσαι απασχολημένος στην εφημερίδα, που πολλές φορές σημαίνει ότι πρέπει να δουλεύεις και μέρα και νύχτα, ε! αυτό βέβαια λιγοστεύει τα περιθώρια για να υπηρετήσει κανείς κάτι σαν τη λογοτεχνία και, προπαντός, την πεζογραφία, που έχει απαιτήσεις πρακτικές, δηλαδή έχει απαιτήσεις χρόνου. Ένας ποιητής ίσως μπορεί να γράψει ένα ποίημα, αν έχει, βέβαια, εμπνευση, ακόμη και περπατώντας, μπορεί να το συνθέσει σε προχωρημένο σημείο, ακόμη και σε λίγο χρόνο. Ενώ ένας πεζογράφος είναι υποχρεωμένος να καθήσει κάτω και να καταγράψει αυτόν τον όγκο των σελίδων που κάθε φορά αποτελούν το έργο του. Πάντως, θα πρέπει να πω από προσωπική μου εμπειρία, ότι ίσως εκείνο που λέγεται, ότι δουλεύοντας ζωντανεύει ο οργανισμός, κάπου δραστηριοποιείται και αυτή η δραστηριοποίηση ότι τον βοηθάει στο να δημιουργήσει κάτι περισσότερο, ίσως είναι αλήθεια. Μπορώ να πω (και δεν υπερβάλλω καθόλου) ότι τα βιβλία μου τα έγραφα πολύ λιγότερο στο σπίτι μου, στο γραφείο μου, με άνεση, και πολύ περισσότερο μέσα στην εφημερίδα που δούλευα ή σε ένα καφενείο που πήγαινα, να καθίσω μια ώρα για ψυχαγωγία. Μπορώ υπεύθυνα να πω ότι πολλά κομμάτια της «Μυθολογίας» γραφήκανε αργά τη νύχτα, μετά τον μεγάλο φόρτο εργασίας στην εφημερίδα, και συγκεκριμένα στον «Ελληνικό Βορρά», και ότι πολλά κομμάτια, μα πάρα πολλά, της «Μεγάλης πλατείας» γραφήκανε στη «Μακεδονία», κάπου μετά τις έντεκα και δώδεκα το βράδυ, τότε πια που κόπαζε ο φόρτος των ειδήσεων και η ανάγκη να επεξεργαστούμε την ύλη και έμεναν κάποια χρονικά διαστήματα ελεύθερα, οπότε άρχιζα να γράφω. Το ίδιο, όπως σας είπα, γινότανε σε κάποια καφενεία κλπ. Αξίζει, νομίζω, να αναφέρω ότι υπάρχουν κομμάτια (δεν θάλεγα ολόκληρα κεφάλαια βέβαια, θάλεγα όμως παράγραφοι) που έχουν γραφτεί ακόμη

... Όταν είσαι απασχολημένος στην εφημερίδα, που σημαίνει ότι πρέπει να δουλεύεις και μέρα και νύχτα· ε! αυτό βέβαια λιγοστεύει τα περιθώρια για να υπηρετήσει κανείς τη λογοτεχνία...

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

και μέσα σε ένα λεωφορείο, την ώρα που πήγαινα στη δουλειά.

Ουσιαστικά, από το έργο σας φαίνεται ότι, εκτός των άλλων, είστε ένας καταγραφέας της κοινωνικής εξέλιξης του χώρου μας. Βέβαια στην προοπτική σας, όπως είπατε και πριν, είναι να καταγράψετε και τις νεότερες δεκαετίες. Πώς βλέπετε σήμερα την κοινωνία μας;

Πιστεύω ότι η ελληνική κοινωνία, τον τελευταίο καιρό –και δεν θάθελα να πω μόνο σήμερα, αλλά, θάλεγα, τα χρόνια που ακολούθησαν την εφταετία, περνάει μία κρίση ηθική, που συνεχώς επιτείνεται και που δημιουργεί πάρα πολλά ερωτηματικά για το μέλλον και φυσικά, δημιουργεί πολλές ανησυχίες, αυτό όχι μόνο σε μένα, αλλά, όπως βλέπω και ακούω στο περιβάλλον μου, σ' έναν ευρύτερο κόσμο, αποτελεί, δηλαδή, μια γενικότερη ανησυχία. Πιστεύω μάλιστα ότι είναι μια κρίση που δεν δημιουργήθηκε από μόνη της· έχω την υποψία ότι κάπου λειτουργήσαν ορισμένοι μηχανισμοί ώστε να φτάσουμε σ' αυτό το σημείο όπου, από τη μια μεριά ο ευδαιμονισμός και από την άλλη η φυγοπονία δημιούργησαν ένα βάθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται άλλες, χειρότερες, καταστάσεις, οι οποίες, όπως πρόσφατα δυστυχώς διαπιστώνουμε, έχουν φτάσει πιά σε επίπεδο σκανδάλων, που αποκαλύπτουν μια βαθύτερη σήψη. Πιστεύω, δηλαδή, ότι οδηγηθήκαμε, ότι μας οδήγησαν, σιγά-σιγά σε καταστάσεις απαράδεκτες, με την έννοια ότι έχουν αποπλίσσει τον λαό, την κοινωνία μας από τη δύναμη αντίστασης απέναντι σε κάποια πράγματα που άλλοτε θα μας ωθούσαν σε πιά έντονες ενέργειες. Δηλαδή, σήμερα διαπιστώνει κανείς μια παθητικότητα του κόσμου, βλέπουμε να αποκαλύπτονται σοβαρότατα σκάνδαλα και να μην υπάρχει λαϊκή αντίδραση, τουλάχιστον εκείνη που θα περίμενε κανείς. Άλλοτε για πολύ μικρότερης σημασίας σκάνδαλα είχαμε έντονες αντιδράσεις, υγείς, θα έλεγα. Νομίζω ότι εκείνο που έχει πάθει η ελληνική κοινωνία είναι ότι στερήθηκε τις ηθικές και πνευματικές αξίες που είχε παλαιότερα- και δεν τις στερήθηκε με την έννοια ότι άφησε να ατονήσουν· πιστεύω ότι τις στερήθηκε με την έννοια ότι τις αφαίρεσαν κάποιοι, θάλεγα ότι έκλεψαν από τον ελληνικό λαό, τις ηθικές, πνευματικές και κοινωνικές αξίες που είχε παλιά. Επομένως, πιστεύω ότι είναι απόλυτη ανάγκη, και σαν έθνος και σαν λαός, να ξαναβρούμε αυτές τις χαμένες ή κλεμμένες αξίες μας, για να μπορέσουμε να αντιπαλεύσουμε σε όλες αυτές τις δυσάρεστες καταστάσεις (που προσωπικά εμένα μου δημιουργούν μια ανησυχία σε επίπεδο πανικού), ώστε ο ελληνοισμός να μπορέσει να ξαναφτάσει στο επίπεδο το οποίο αξίζει και να μπορέσει, έτσι, να αντιμετωπίσει αυτό που λέμε πρόκληση του '92 ή του 2.000, εγώ θα έλεγα την πρόκληση του σήμερα. Γιατί δεν πιστεύω ότι είναι θέμα του '92 πια, νομίζω ότι και σήμερα ακόμα έχουμε ανάγκη από αυτήν τη δύναμη ανταγωνιστικότητας ή αν θέλετε τη δύναμη αντίστασης σε καταστάσεις που είναι δυσάρεστες· τη δύναμη επιβίωσης. Το ερώτημα είναι, βέβαια, πώς μπορούμε να το πετύχουμε αυτό. Νομίζω, ότι μας χρειάζεται περισσότερο και καλύτερη παιδεία, φιλοπονία, εντιμότητα· κατά συνέπεια, πνευματικές, ηθικές και κοινωνικές αξίες.

... Θα έλεγα ότι κάποιοι έκλεψαν από τον ελληνικό λαό τις ηθικές, πνευματικές και κοινωνικές αξίες που είχε...

Αυτή η κρίση που περιγράψατε, περνά στη σύγχρονη λογοτεχνία, και ειδικότερα στους νεότερους λογοτέχνες μας;

Αναμφίβολα περνάει, και το βλέπουμε αυτό πολύ καθαρά στο έργο και ποιητών, αλλά κυρίως πεζογράφων. Βέβαια, το βλέπουμε με μια θέση αρνητική, με την έννοια ότι υπάρχει μια χροιά, θάλεγα, κυνισμού μέσα στο έργο των νέων, ή ένα

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

είδος σάτιρας μαύρης που σηματοδοτεί πάντως, το γενικότερο πλαίσιο, το γενικότερο κλίμα, που επικρατεί αυτά τα τελευταία χρόνια στον τόπο μας. Εγώ, μάλιστα, θάλεγα ότι μέχρι ένα σημείο, αυτό το ίδιο κλίμα το εκφράζουν και οι παλαιότεροι λογοτέχνες, τουλάχιστον μερικοί από αυτούς που προβληματίζονται, όπως είναι φυσικό, από τις καταστάσεις που δημιουργήθηκαν. Και αυτό με απασχολεί και μένα, ακριβώς στο βιβλίο που γράφεται και που θα είναι η συνέχεια της «Μεγάλης πλατείας».